

CU PRIVIRE LA TEHNICA DE ORNAMENTARE A CERAMICII HALLSTATTIENE DE TIP BABADAG

de ATTILA LÁSZLÓ

Ceramica culturii Babadag (în special în faza a doua, datată în perioada Hallstatt B)¹ prezintă un decor specific, având aspectul unor amprente de şnur răsucit sau fir metalic torsionat. În literatura de specialitate decorul a fost considerat ca fiind imprimat cu torques-ul² sau cu fals torques³, neexcluzând nici posibilitatea folosirii pieptenului⁴ sau a şnurului⁵ în realizarea ornamentului menţionat. Aceste presupuneri au pornit, după cum se pare, de la aspectul decorului, fără a fi fost verificate prin identificarea certă a instrumentului cu care s-au executat ornamentele.

Cu ocazia săpăturilor arheologice din anul 1968 în aşezarea de tip Babadag II de la Cozia (jud. Iaşi)⁶, s-a descoperit o piesă de lut ars care a servit în mod sigur la executarea motivelor ornamentale, considerate în general ca fiind imprimate „cu torques-ul”.

Obiectul este plat, în formă de evantai, cu o scurtă prelungire la mijloc, servind drept minier (fig. 1/1—3). Dimensiunile: înălţime 2,7 cm, lăţime 2,8 cm, grosime

¹ Pentru cultura Babadag (tip de aşezare, locuinţele, inventarul arheologic, cronologie, periodizare, aria de răspândire) v. S. Morintz, *Quelques problèmes concernant la période ancienne du Hallstatt au Bas-Danube à la lumière des fouilles de Babadag, în Dacia*, NS, VIII, 1964, p. 101—118; Eug. Zaharia şi S. Morintz, *Cercetarea Hallstatt-ului timpuriu în România, în SCIV*, 16, 1965, nr. 3, p. 453—458. Pentru descoperirile din Bulgaria (cu bibliografia anterioară) v. D. P. Dimitrov, *Troia VIIb2 i balkanskite trakijski i mizijski plemena, în Archeologia (Sofia)*, X, 1968, nr. 4, p. 1—15; M. Cici-kova, *Keramika ot starasa zelazna epoha v Trakia, ibidem*, p. 15—27.

² I. Nestor şi colab., *Şantierul Valea Jiliei, în SCIV*, 3, 1952, p. 45; M. Petrescu-Dîmboviţa, *Cetăţuile de la Stolcani, în Materiale*, I, 1953, p. 138—139; S. Morintz, op. cit., p. 116—117; Eug. Zaharia şi S. Morintz, op. cit., p. 456—457; D. Berciu, în D. M. Pippidi, D. Berciu, *Din istoria Dobrogei*, vol. I, Bucureşti, 1965, p. 87.

³ Eug. Zaharia şi S. Morintz, op. cit., p. 455; Eug. Zaharia, *Remarques sur le Hallstatt ancien de Transylvanie. Fouilles et trouvailles de Medias, în Dacia*, IX, 1965, p. 103.

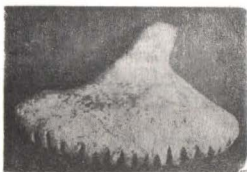
⁴ S. Morintz, op. cit., p. 106; D. Berciu, op. cit., p. P3.

⁵ Z. Székely, *Aşezări din prima vîrstă a fierului în sud-estul Transilvaniei*, St. Gheorghe, 1966, p. 19, 23, 33.

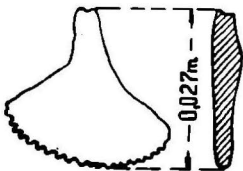
⁶ A. László, *O aşezare hallstattiană la Cozia, în Arheologia Moldovei*, VII, (în pregătire). În această lucrare am lăsat o descriere detaliată a motivelor ornamentale imprimate. De asemenea, am încercat să scoatem în evidenţă unele particularităţi ale culturii Babadag din Moldova.

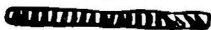
1

2

1

3

Fig. 1. — Instrument pentru ornamentarea ceramicii, descoperit la Cozia
<http://www.muzeu-neamt.ro> / <http://cimec.ro>

0,27—0,35 cm. Vîrful minerului este ușor deteriorat. Marginea semicirculară a instrumentului de decorație prezintă 20 de creștături mai mult sau mai puțin oblice și nu prea adînci. Prin imprimarea marginii creștele a acestei piese în lutul încă moale, se obține o amprentă liniară în care se alternează mici gropițe cu elemente mărunte în relief, asemănătoare unei amprente de șnur răsucit sau fir metalic torsionat.

Cu ajutorul acestei unelte s-a încercat să se imite tehnica ornamentării ceramicii a olarilor culturii Babadag, executînd în plastilină decorul cel mai frecvent întîlnit în așezarea de la Cozia (fig. 2); motivele astfel obținute fiind întru totul asemănătoare cu cele de pe ceramica descoperită în săpături (fig. 3).

Obiectul cu care se execută decorul fiind rotunjit, în timpul lucrului se poate regla după dorință lungimea liniei imprimate. În orice caz, lungimea maximă a unei linii, obținute printr-o singură apăsare a instrumentului, este de 3,5 cm. Astfel, piesa poate fi folosită în primul rînd pentru imprimarea unor linii scurte, cum ar fi acelea din componența motivului liniilor în zig-zag, al triunghiurilor hașurate, al liniilor eșalonate, sau la creșterea brîielor în relief și a buzei străchinilor (fig. 3). Într-adevăr, liniile din componența benzilor în zig-zag bunăoară, nu depășesc 3,3 cm, fiind în general lungi de 2,4—3 cm.

Cu ajutorul acestei unelte este însă posibilă și imprimarea unor linii continue, cum sînt acelea care mărginesc (de cele mai multe ori numai în partea superioară) benzile în zig-zag. Cercetînd decorul ceramicii, se poate constata că liniile continue doar în unele cazuri par a fi realizate printr-o singură apăsare, fiind drepte și avînd o continuitate aproape perfectă. De cele mai multe ori este însă evident că linia „continuă” este compusă din secvențe juxtapuse de linii mai scurte, corespunzătoare liniilor imprimate printr-o singură apăsare a instrumentului discutat. Așa se explică faptul că aceste linii, duble sau chiar triple, de multe ori au un duct nesigur și sînt neparalele (fig. 3/1—2). Dar, folosindu-se cu grijă această tehnică, se pot realiza și linii continue ordonate, aproape perfect drepte. Asemenea linii au fost obținute (cu mai mult sau mai puțin succes) și de noi, prin imprimarea succesivă a instrumentului (fig. 2/1).

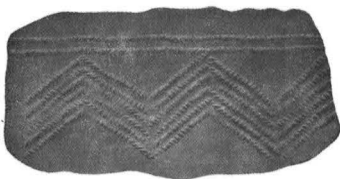
Din experiențele cu această piesă reiese, credem, că motivele ornamentale, considerate ca fiind executate cu *torques*-ul, cu șnurul sau cu pieptenele, erau realizate de fapt cu ajutorul unor unelte de tipul celei descoperite la Cozia.

Cercetînd motivele ornamentale de pe ceramică, se poate constata că liniile imprimate nu sînt stereotipe. Aspectul lor diferă în funcție de lățimea, adîncimea, densitatea și gradul de inclinare a elementelor adîncite, respectiv în/ relief ale liniei imprimate⁷. Cu ajutorul instrumentului prezentat aici se pot realiza (în funcție de gradul apăsării) linii imprimate late de 1,6—2,4 mm. Se constată însă că pe ceramică lățimea liniilor imprimate variază între 1,35 și 3,02 mm. Este deci evident că meșterii olari din prima vîrstă a fierului întrebuintau mai multe tipuri de asemenea unelte, cu marginea mai mult sau mai puțin lată, cu creștături de densitate, adîncime și inclinare diferită.

⁷ Aspectul decorului este determinat și de adîncimea imprimării. Pe ceramica așezării de la Cozia întîlnim și benzi liniare în zig-zag, imprimate foarte adînc, inter-spățiile liniilor obținute în negativ avînd aspectul unor dungi în relief (fig. 3/6).

1

2

3

Fig. 2. — Mulaje în plastilină, executate cu piesa din figura precedentă.
<http://www.muzeu-neamt.ro> / <http://cimec.ro>

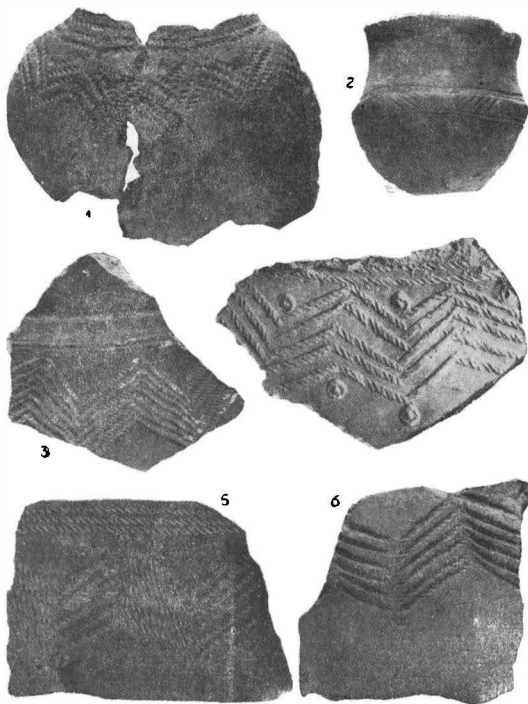

Fig. 3. — Fragmente ceramice descoperite la Cozia.

Ca motive secundare (însoțind în special banda liniară în zig-zag), pe ceramica descoperită la Cozia întâlnim simple alveole sau mici cercuri imprimate, având la mijloc o cruce, un punct sau un alt cerc (fig. 3/1, 4—6). Pînă acum nu am reușit să identificăm instrumentul cu care s-au executat aceste ultime motive. Fără îndoială (așa cum au arătat și experiențele noastre), alveolele simple au putut fi realizate și cu vârful mînerului uneltei, cu care s-au imprimat motivele liniare.

Identificarea unei asemenea tehnici de ornamentare a vaselor în cultura Babadag nu este ceva surprinzător, ea fiind cunoscută atît în epoca precedentă a bronzului, cît și în perioada următoare, hallstattiană mijlocie. Astfel, se crede că

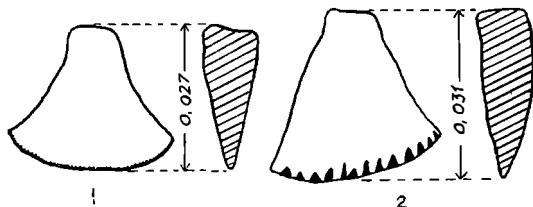

Fig. 4. — Instrumente pentru ornatarea ceramicii, descoperite la Popești
(după Radu Vulpe).

unele motive imprimate⁸, întâlnite pe ceramica culturii Wielenberg⁹ și Tei¹⁰ erau realizate cu ajutorul unei roțițe dințate sau pieptene — tehnică înrudită cu cea folosită de olarii culturii Babadag¹¹. De asemenea, cultura Basarabi, din etapa mijlocie a primei vîrste a fierului, cunoștea o tehnică de ornamentare similară cu cea întâlnită în cultura Babadag. Ne gîndim la decorul imprimat (și apoi încrustat cu

⁸ Aceste motive au uneori un aspect înrudit cu cele de pe ceramica culturii Babadag.

⁹ I. Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, în 22. Bericht der RGK, 1933, p. 92, 102; K. Horedt, *Die Wielenbergkultur*, în *Dacia*, NS, IV, 1960, p. 115.

¹⁰ I. Nestor, *Der Stand...*, p. 102.

¹¹ Asemenea roțițe sau pieptene nefiind (după cît știm) descoperite încă, nu este exclus ca motivele respective în realitate să fi fost executate cu ajutorul unui instrument similar cu cel de la Cozia.

alb¹²), realizat cu ajutorul unui instrument de lut ars, identic ca principiu și foarte asemănător ca formă cu cel provenit de la Cozia¹³. La Popești și la Novaci au fost descoperite mai multe asemenea piese, unele fiind aproape identice (formă, dimensiuni) cu cea de la Cozia (fig. 4). Rămâne deschisă problema, dacă este vorba de o tehnică de ornamentare a ceramicii general răspândită, aplicată independent, sau poate de o tehnică transmisă, respectiv, moștenită, din epoca bronzului și pînă în Hallstattul mijlociu, prin intermediul culturii Babadag.

În sfîrșit, identificarea acestei tehnici de realizare a motivelor imprimate cu aspect de amprente de șnur răsucit sau fir metalic torsionat, cu ajutorul unui instrument de lut cu marginea crestată, pune sub semnul întrebării și felul de realizare a „ceramicii cu șnur” din alte perioade preistorice, precum și valabilitatea terminologiei referitoare la această categorie ceramică.

ZUR VERZIERUNGSTECHNIK DER KERAMIK VON HALLSTÄTTISCHEN

BABADAG-TYPUS

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die Keramik der Babadag-Kultur (besonders in ihrer zweiten Phase) weist eine eigentümliche Verzierung auf, als ob es Eindrücke einer gedrehten Schnur oder eines tordierten Metallfadens wären. In der Fachliteratur betrachtet man diese Verzierungen im allgemeinen als eine Anfertigung mit dem Torques oder mit einem pseudo-Torques, ohne die Möglichkeit auszuschließen, dass auch der Kamm oder die Schnur zu Hilfe genommen werden konnten (vgl. Anm. 2—5).

Bei den archäologischen Ausgrabungen von 1968 in der Siedlung von Cozia (Bezirk Jassy), die der zweiten Phase der Babadag-Kultur gehört, wurde ein kleines Instrument aus gebranntem Ton mit eingekerbtem Rand gefunden (Abb. 1); es hat mit Bestimmtheit zur Aufprägung von jenen Motiven der Verzierungen gedient, die, nach der bisherigen Meinung, der Torques ausgeführt haben soll.

Mit Hilfe dieses Instruments wurde die Ornamentierungstechnik der Babadag-Kultur nachgeahmt, indem einige Verzierungsmotive auf Plastelin eingedrückt wurden (Abb. 2), wie sie bei der Keramik aus der Siedlung Cozia anzutreffen sind (Abb. 3). Es hat sich erwiesen, dass das Instrument nicht nur zur Einprägung von kurzen Linien dient (wie jene in den Motiven der Bänder in Zickzackform), sondern durch nacheinanderfolgendes Aufdrücken des Instruments können auch fortlaufende Linien entstehen (wie jene häufig-zweifachen und dreifachen, die die Bänder in Zickzackform umranden).

Da die ornamentalen Motive der Keramik nicht stereotyp sind, ist es offensichtlich, dass die Töpfer aus der frühen Eisenzeit mehrere Typen dieses Werkzeugs besaßen, mit mehr oder minder breitem Rand und verschiedenen Einkerbungen, was Dichte, Tiefe und Nelgung betrifft.

¹² Tehnica încrustării cu alb se întâlnește și în cultura Babadag, inclusiv așezarea de la Cozia (fig. 3/3).

¹³ R. Vulpe și colab., *Șantierul arheologic Popești*, în *SCIV*, VI, 1955, nr. 1—2, p. 242—243, fig. 6/1—2; Al. Vulpe, *Sălașul hallstattian de la Novaci*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 362, 364—365; idem, *Zur mittleren Hallstattzeit in Rumänien (Die Babadag-Kultur)*, în *Dacia*, NS, IX, 1965, p. 111—113, fig. 1/12.

Dieselbe Ornamentierungstechnik der Gefäße ist sowohl in der vorangehenden Epoche der Bronzezeit (die Wielenberg- und Tel-Kultur, vgl. Anm. 9—10) so wie in der mittelhallstädtischen Folgezeit (Basarabi-Kultur, vgl. Anm. 13 und Abb. 4) bekannt. Es bleibt noch die Frage offen, ob es sich um eine allgemeine Ornamentierungstechnik der Keramik handelt, die selbständig bestand, oder um eine überlieferte-vererbte Technik aus der Bronzezeit bis in die mittlere Hallstattzeit.

Die Festlegung dieser Verzierungsstechnik stellt die Art der Ausführung der „Schnurkeramik“ auch in anderen frühgeschichtlichen Perioden in Frage, als auch die Gültigkeit der Terminologie dieser Keramik-Gruppe.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

- Abb. 1. — Das in Cozia aufgefundene Instrument zur Verzierung von Keramik.
 Abb. 2. — Die Abdrücke auf Plastelin mit Hilfe des Instruments auf der vorangehenden Abbildung.
 Abb. 3. — Einige in Cozia aufgefundene keramische Fragmente.
 Abb. 4. — In Popești aufgefundene Instrumente zur Verzierung der Keramik (nach Radu Vulpe).

ADDENDA. În timp ce articolul de față se afla deja sub tipar, în septembrie 1969 s-a descoperit la Cozia o nouă piesă, asemănătoare cu cea prezentată aici. Cf. A. László, *Un instrument de lut ars pentru ornămăntarea ceramicii hallstattiene*, în *Albina* (Anuarul Muzeului Județean din Sf. Gheorghe), II, 1970, (sub tipar).